

18. Нічик В. М. Петро Могила в духовній історії України / В. М. Нічик. – К.: Укр. Цент духовної культури, 1997. – 328 с.
19. Огородник І. В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 1999. – 543 с.
20. Петров М. Скрижалі пам'яті / М. Петров; упоряд. В. Ульяновського, І. Карсим. – К.: Либідь, 2004. – 336 с.
21. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К.: "АртЕк", 1998. – 728 с.
22. Професор протоиерей Федор Титов. Императорская Киевская Духовная Академия в ее трехвековой жизни и деятельности (1615-1915гг.): историческая записка / Федор Титов, профессор, протоиерей. – К.: Гопак, 2003. – 559 с.
23. Рождественский Ю. Т. Киевская школа академической психологии первой половины XIX в. / Ю. Т. Рождественский. – К.: Гнозис, 1999. – 214 с.
24. Стратий Я. М. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии / Я.М. Стратий, В. Д. Литвинов, В. А. Андрушко. – К.: Наукова думка, 1982. – 346 с.
25. Федів Ю. О. Історія української філософії: Навч. посіб. / Ю. О. Федів, Н. Г. Мозгова. –К.: Україна, 2001. – 512с.
26. Философская культура Украины и отечественная общественная мысль XIX – XX в.в. / Н. И. Лук, В. Д. Белодед, И. Г. Герасимчук и др.; Отв. ред. Н. И Лук; АН УССР. Ин-т философии. – К.: Наукова думка, 1990. – 268 с.
27. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія / З. І. Хижняк – К.: Вища школа, 1988. – 262 с.
28. Яковенко Н. Латинське шкільництво і "шкільний гуманізм" в Україні кінця XVI – середина XVIIст. / Н. Яковенко // Київська старовина. К., 1997. №1-2, С. 11-27.

УДК 305 «16/18»

Гордєєва І.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В МОДЕРНУ ДОБУ

На основі аналізу теоретичної спадщини зарубіжних та вітчизняних філософів у статті висвітлена проблематика гендерної рівності у модерну добу. Показано, що традиційний есенціалістський підхід у модерну добу ще продовжував домінувати у питаннях гендерної рівності (Ж.-Ж. Руссо, Б. Спіноза, І. Кант, Г.В.Ф. Гегель, С. К'єркегор, О. Вейнінгер), проте встановлено, що епоха не позбавлена спроб стати на захист слабкої статі (Пулен де ла Бар, Ш. Монтеск'є, Ж.А. Кондорсе, Олімпія де Гуж, М. Вольстонкрафт, Дж.С. Мілль та ін.). Доведено, що гендерна теорія визнає можливість подолання дисгармонії соціостатевих відносин на шляху становлення справді толерантних відносин між статями, адже тільки терпимість і взаємоповага можуть бути гарантами вирішення основоположних проблем людського співжиття та спілкування. Підкреслено, що історико-філософський аналіз проблеми гендерної рівності в епоху модерн є допоміжним фактором у вирішенні сучасних проблем у питаннях статі та гендеру, гендерної рівності та взаємовідносин між статями.

Ключові слова: *стать, гендер, гендерна рівність, гендерна нерівність, гендерний підхід, гендерна теорія, фемінізм, емансипація, фемінність, маскулінність, мізогонія.*

Гордеева И.В. Проблема гендерного равенства в модерное время На основе анализа теоретического наследия зарубежных и отечественных философов в статье освещена проблематика гендерного равенства в эпоху модерн. Показано, что традиционный эссенциалистский подход в эпоху модерна еще продолжал доминировать в вопросах гендерного равенства (Ж.-Ж. Руссо, Б. Спиноза, И. Кант, Г.В.Ф. Гегель, С. Кьеркегор, А. Вейнингер), однако установлено, что эпоха не лишена попыток встать на защиту слабого пола (Пулен де ля Барр, Ш. Монтескье, Ж.А. Кондорсе, Олимпия де Гуж, М. Вольстонкрафт, Дж.С. Милль и др.). Доказано, что гендерная теория признает возможность преодоления дисгармонии социополовых отношений на пути становления действительно толерантных отношений между полами, ведь только терпимость и взаимоуважение могут быть гарантиями решения основных проблем человеческого сосуществования и общения. Подчеркнуто, что историко-философский анализ проблемы гендерного равенства в эпоху модерн является вспомогательным фактором в решении современных проблем в вопросах пола и гендера, гендерного равенства и взаимоотношений между полами.

Ключевые слова: *пол, гендер, гендерное равенство, гендерное неравенство, гендерный подход, гендерная теория, феминизм, эмансипация, феминность, маскулинность, мизогония.*

Hordieieva I. The problem of gender equality in modern times The article deals with the problem of gender equality in modern times and is based on the analysis of the theoretical heritage of foreign and native philosophers. It shows that the traditional existentialist approach in the modern epoch was still dominant in considering the problems of gender equality (J.-J. Rousseau, B. Spinoza, I. Kant, G. W. F. Hegel, S. Kierkegaard, O. Weininger), but it is proved that the epoch didn't lack the efforts to protect the weak sex (F. Poulin de la Bar, Ch. Montesquieu, J. A. Condorcet, Olympe de Gouges, M. Wollstonecraft, J. S. Mill and others). It is proved that the gender theory admits the possibility of solving the problem of sociosexual relationships on the way to establishing really tolerant relations between sexes because only tolerance and mutual respect can guarantee the solution of the basic problems of human co-existence and communication. Emphasis is put on the fact that the historical-philosophical analysis of the problem of gender equality in the modern epoch is an effective factor in solving contemporary problems concerning sex and gender, gender equality and the relationship between sexes.

Key words: *sex, gender, gender equality, gender inequality, gender approach, gender theory, feminism, emancipation, femininity, masculinity, misogyny.*

Постановка проблеми. У сучасну епоху існує чимало протиріч теорії і практики в питаннях статі і гендеру, гендерної рівності і нерівності. Ця обставина робить актуальними звернення до класичних і некласичних філософських творів модерної доби з проблем сутності, соціальної значущості статі і характеру соціальних відносин між статями.

Гендерний підхід як наукова теорія пропонує новий спосіб пізнання дійсності, наполягаючи на тому, що протиставлення і нерівноцінність чоловічих і жіночих рис особистості, способу мислення, особливостей поведінки закріплюють зв'язок між біологічною статтю і досягненнями в соціальному житті і роблять неможливим справжню рівність у суспільстві [3, с.15]. Тому виникає необхідність розгляду проблеми гендерної рівності у добу модерну, оскільки у цей час філософи намагаються вирішити питання соціальних ролей чоловіків та жінок, прав та обов'язків обох статей.

Наполягаючи на соціокультурній детермінації становища чоловіків і жінок, гендерна теорія визнає можливість подолання дисгармонії соціостатевих відносин на шляху становлення справді толерантних відносин між статями, за яких «природні» відмінності набули б не антагоністичний, а взаємодоповнюючий характер. Бо тільки терпимість і взаємоповага можуть бути гарантами вирішення основоположних сучасних проблем людського співжиття і спілкування [4, с. 243].

Ступінь наукової розробки проблеми. Деякі проблеми обраної теми наукової статті знайшли своє відображення у таких авторів як О.П. Власова [1], Т.А. Волкова [3], Е. Миловидова [9], Т.Г. Полухтович [12], Д. Рязанов [16], А.С. Чижикова [2]. Сучасні автори публікацій про гендерну рівність в модерну добу описують переважно історико-філософський аспект проблеми (Н.О. Бондаренко, О.П. Власова), або ж апелюють до філософа та його праці, як, наприклад, автори статті Т.А. Волкова та А.С. Чижикова про твір Ж.-Ж.Руссо «Еміль, або Про виховання»[2]. Дану проблему висвітлювали у своїх працях зарубіжні мислителі та філософині, такі як – Пулен де ла Бар [12], Ш. Монтеск'є [10], Дж. Локк [7], Ж.-Ж. Руссо [13], Ж.А. Кондорсе [6], Олімпія де Гуж [9], І. Кант [1], Ш. Фур'є [17], Дж. С. Мілль [8] та ін. Також питання гендерної рівності розглядала українська тогочасна інтелігенція - І. Франко, Л. Українка, М. Драгоманов, Н. Кобринська, М. Грушевський, С. Русова [11] та ін. Дослідження проблеми гендерної рівності в цілому звернені до взаємовідносин та можливих варіацій співіснування сильної та слабкої статей у соціокультурному вимірі.

Метою статті є історико-філософський аналіз проблеми гендерної рівності в модерну добу, розгляд становлення феміністської думки та дослідження особливостей розвитку принципу гендерної рівності у XVII – XIX ст.

Основна частина. У філософії Нового часу окрім панування науки і розуму доволі широко розглядається проблема рівності статі, так як серед ключових метафізичних тем філософії модерну було місце і для роздумів про статево рівність. Французька дослідниця Ірен Тері у своїй роботі стверджує, що між модерною і домодерною ідеями природного превалювання чоловічого існує тільки зовнішня подібність, а модерний «демократичний парадокс» не може розглядатися як черговий прояв традиції [1, с.8].

Питання стосунків між статями широко обговорювалось у 60–70-х рр. XVII ст. в культурно-інтелектуальних колах Європи Нового часу (Франсуа Пулен де ла Бар, Д. Буур, М. Бюфе та ін.) [12, с.67].

Трактат «Про рівність статей» (1673) французького філософа Пулена де ла Бара заслуговує особливої уваги у контексті досліджуваної проблеми. Виявляючи історичні причини підлеглості жінок у соціумах, філософ підкреслював, що з моменту появи людей

сила серед них завжди мала перевагу, отже, жінки скорені тільки за законом сильного, і тому чоловічу стать вважають вищою, а зовсім не через те, що жінкам ніби бракує природних здібностей або достоїнств, властивим чоловікам [1, с.8]. Отже, сила відіграє роль вихідного фактору соціального розвитку і породжує владний інтерес, який призводить до нерівності статей. Таким чином, філософ стає на захист жінок, виявляючи їхні природні здібності.

Пулен де ла Бар наголошує на відсутності істотних відмінностей між жінками та чоловіками так як представники обох статей володіють здатністю мислити в однаковій мірі. У творі філософа йдеться про новий радикальний суспільний проект, заснований на суто філософських підставах і явно опозиційний до культурно-цивілізаційних реалій, що існують [12, с.67]. Він вказує на соціальну залежність жінок від чоловіків. У первісні часи нерівність не була на стільки яскраво виражена як за сучасної йому доби, оскільки нерівність зміцнювалась і розвивалась з розвитком людства.

Пулен де ла Бар закликає змінити традиційний устрій суспільства і надати жінкам права та можливості такі ж як і у чоловіків. Такий масштабний проект передбачав демократичні перетворення насамперед для Франції кінця XVII ст., коли права людини не декларувались як беззаперечні істини.

Філософ певною мірою соціологізує і революціонує ідеї Рене Декарта. Для Пулена де ла Бара важливою є соціальна проблематика, а його програма радикального перетворення стосунків між статями є радикальним перетворенням усього суспільства. Р. Декарт не поділяє думку Пулена де ла Бара про масштабні суспільні перетворення через те, що такі гігантські суспільні побудови дуже важко відновити та втримати від падіння. Тому не заслуговує на схвалення неспокійна і сварлива вдача тих, хто, не будучи покликаним ні за народженням, ні за станом до керування громадськими справами, невтомно силкується вигадати якісь нові реформування [12, с.68]. Таким чином, за Р. Декартом, важливу роль у реальних змінах суспільства, зокрема торкаючись проблем рівності статей, відіграють державотворчі управлінські процеси.

Ідеї Пулена де ла Бара - це теоретичний фемінізм, який є моральною вимогою рівності. Рене Декарт і Пулен де ла Бар однаково не сприймають насильницьке пригнічення «природних» свобод людини, але там, де перший відповідає добровільною еміграцією, другий пропонує позитивну програму радикального переустрою суспільства. Відтак теоретичний фемінізм можна розглядати як один із проектів Великої французької революції [12, с.68].

Ідеї, що зародилися ще в епоху Відродження знаходили свій відгук серед інтелігенції освітньої епохи XVII–XVIII століть. Просвітники, які створили культ розуму і які вважали, що всі люди вільні від народження і тому мають бути рівними перед законом, об'єктивно багато зробили для подолання суспільних забобонів, що ставили жінку в нерівне становище. «Одним із найважливіших для загального щастя результатів прогресу людського розуму ми повинні вважати повне руйнування забобонів, що створили нерівність прав між статями» [6, с.246]. Видатний англійський мислитель Джон Локк у праці «Два трактати про правління» багато уваги присвятив проблемі батьківської влади, яку він називає родинним правом. А це означає, що влада належить також і матері [7, с. 291–292].

Подальшому руйнуванню суспільної установки феодалізму на призначення жінки в суспільстві піддав Ш. Монтеск'є у своїй відомій праці «Про дух законів». Він вважав природною властивістю жінки управляти суспільством та запевняв, що жінки з однаковим успіхом управляють у державах поміркованого способу правління і в деспотичних державах [10, с.253–254].

Важливий крок у подальшій еволюції суспільно-політичних поглядів на жіноче питання відіграли праці відомого просвітника Ж.-Ж. Руссо [1, с. 8].

Утверджуючи права кожної людини, її свободу і рівність перед законом, Ж.-Ж. Руссо проголосив принцип рівноправності чоловіка і жінки: «У всьому, що не стосується статі, жінка рівна з чоловіком» [14, с. 514]. Однак він вважав, що жінка повинна передовсім «віддаватися господарству і піклуватися про свою сім'ю», піклуватися про чоловіка і дітей і «робити їм життя легким і відрадним» [13, с.546, 555, 558]. Таким чином, як прибічник ідеї всебічного розвитку жінки, Ж.-Ж. Руссо все ж заперечував повну рівноправність обох статей в усіх сферах суспільного життя.

Праця Ж.-Ж. Руссо «Еміль, або Про виховання» постала історично першою і мала неймовірний успіх щодо «нової жіночності» і, тим самим, нового міркування про взаємини статей [2, с.2].

Філософ бачить небезпечне підґрунтя у соціальній рівності жінок та чоловіків, оскільки він дещо остерігається жіночої влади. Проте жінки можуть сприяти розвиткові ідеального суспільства, що є ознакою правового суспільства. Основою патріотизму є міцна родина і дружня сім'я, а це передбачає виховання хорошого громадянина, що є заслугою жінок-матерів [1, с.8]. Отже, Ж.-Ж. Руссо вказує на те, що жінки роблять значний внесок у формування справжнього громадянина.

Автор розуміє жінку як «інше», як «інакшість» по відношенню до чоловіка, вважає її своєю «таємницею», але від цього не гірше і не краще, не нижче і не вище. Це «інше» здатне доповнити чоловіка [15, с. 292].

Коли він стверджує, що доля жінки - слідувати за чоловіком, відставати на крок позаду нього, філософ наділяє жінку дивним мистецтвом змушувати чоловіка робити все те, чого вона не може зробити, але що необхідно йому або приємно. Для цього потрібно, щоб вона ґрунтовно вивчила розум чоловіка [15, с. 126]. Але разом із тим жінка повинна бути лагідною і коритися чоловікові, бо сварливість і завзятість жінки лише призводять до поганих вчинків чоловіків.

Мислитель в якісних характеристиках статей продовжує традиційну семантичну лінію сприйняття фемінності/маскулінності як природного/ соціального. Жінка повинна бути такою, якою її створила природа, вона має подобатись чоловіку, а чоловік повинен тримати «марку» і догоджати оточуючим [15, с. 134].

Порівнюючи інтелектуальні здібності чоловіків та жінок, Ж.-Ж. Руссо визнає за першими відкриття і встановлення умоглядних істин, принципів і аксіом науки, за другими - застосування цих принципів на практиці. Узагальнення ідей жінкам не під силу [2, с.3].

Чоловік і жінка не є і не повинні бути однаково організованими ні за характером, ні за темпераментом. Тому вони не повинні отримувати і однакового виховання. Дотримуючись спрямування природи, вони повинні «діяти згідно, але вони не повинні

робити одне і те ж; мета дії - загальна, але самі дії різні, а, отже, різні і смаки, що дають їм напрямок» [15, с. 284].

У своїх головних висновках Ж.-Ж. Руссо залишається традиціоналістом: соціальне домінування чоловіків об'єктивно необхідно. Це наслідок природних і розумних причин, і є важливим елементом соціального порядку. Саме тому погляди Ж.-Ж. Руссо піддавалися різкій критиці ідеологів фемінізму [2, с.5].

Ера прав людини – це нова ера, яку проголошують ідеологи буржуазних революцій, котрі заявляють про рівність та свободу всіх людей перед законом. Це сприяє демократичному перевлаштуванню всього суспільства, а отже, модернізації суспільних систем, яка, в свою чергу, вносить певні зміни у питаннях гендерної рівності.

Французький філософ-просвітник Ж.А. Кондорсе в праці «Про допуск жінок до громадянських прав» виступив за надання жінкам виборчих прав, а також свободи вибору будь-якої посади. Він писав: «Одним із найважливіших для загального щастя результатів прогресу людського розуму ми повинні вважати повне руйнування забобонів, що створили нерівність прав між двома статями, згубну навіть для того, кому вона сприяє» [6, с.246–247]. Це яскравий зразок демократизації і гуманізації суспільства доби Просвітництва на користь жінок.

Під час Великої французької революції видатною організаторкою та агітаторкою жіночого руху стала авторка «Декларації прав жінки і громадянки» (1789), написаної на противагу програмному документу французької революції «Декларації прав людини і громадянина» Олімпія де Гуж. У лозунгові «Усі люди народжуються і залишаються вільними і рівними в правах» її обурило слово «люди», що звучить по-французьки «les hommes», тобто «чоловіки». Вона кинула виклик патріархальному суспільству, проголосивши, що жінка – «femme» – теж людина, а тому і вона має право на повноту цивільних прав і свобод нарівні з чоловіком. «Декларація» закликала всіх жінок пробудитися, з'єднатися і протиставити «безглузду і тиранії... грубій фізичній силі силу розуму і справедливості». Їй належить вислів: «...усі громадянки і всі громадяни, відповідно до своїх здібностей, мають бути допущені до всіх громадських місць, відзнак, посад; тільки відмінність між їх чеснотами і талантами повинна служити критерієм при їх виборі. Жінка має право вийти на ешафот, зійти на трибуну: їй слід було б мати обидва ці права» [9, с.244].

У час буржуазних революцій про свої права на роль повноцінних громадянок заявляють і жінки Англії. Авторка твору «На захист прав жінок» (1792) Марія Вольстонкрафт докладно описує становище неучтва і рабської покірності, на яке були приречені жінки через соціальні забобони і систему виховання. Вона піддала нищівній критиці дуже популярні тоді погляди на виховання філософа Ж.-Ж. Руссо, який вважав, що жінка не може бути незалежною і що нею потрібно керувати. Проаналізувавши «гідності жіночого характеру» вона дійшла висновку, що вони є результатом чоловічого погляду на жінок. М. Вольстонкрафт критикує законодавство, яке проголошує підлегле становище жінок; негативно ставиться до інституту шлюбу, в якому принижується місце і позиція прекрасної статі. На її думку, надання жінкам усіх громадянських прав служить не лише ідеї справедливості, а й виступає необхідною передумовою для їх всебічного розвитку: «Нехай жінку, як і чоловіка, прилучають до всіх благ виховання і до

управління країною, тоді буде видно, наскільки жінки стануть розумніші й кращі у міру свого визволення» [9, с.247].

Роздвоєння розуму і почуттів характерне для праць переважної більшості філософів Просвітництва, є важливим запереченням/протиставленням у творах Марії Вольстонкрафт, яку можна назвати «феміністкою до фемінізму». Її позиція полягала в тому, щоб довести, що чоловіча влада і авторитет у приватній сфері є насправді штучними, несправжніми. Важлива мета робіт М. Вольстонкрафт полягала у тому, щоб довести, що природні права чоловіків у той же самий час є правами всіх людей. І перша, і друга тези розглядалися нею крізь призму поділу розуму і почуття в житті жінок [1, с.9].

Усе, що ліберальна теорія може запропонувати жінкам щодо питання рівності, - це право на те, щоб до них ставилися, «як до чоловіків» [1, с.9]. Як відзначають сучасні дослідниці, така позиція є слабким місцем у роботах британської письменниці та інших ліберальних феміністок.

Проблема гендерної рівності в німецькій класичній філософії розглядається через погляди та концепцію з гендерної тематики видатних німецьких мислителів.

Іммануїл Кант у контексті роздумів про проблему людини розглядав питання жіночої і чоловічої рівності. Для нього бути людиною – це бути моральною істотою, а відтак вільною і в усьому керуватись волею, яка обмежена вимогою категоричного морального імперативу, що змушує і себе, і кожного іншого індивіда сприймати як мету моральної взаємодії, а не засіб для її досягнення [1, с.9].

Продовжувач філософії І. Канта Й.Г. Фіхте все ж мав інше розуміння гендерної рівності, а особливо тих питань, які стосуються сутності шлюбу. Його праця «Замкнута торгівельна держава» має цілком утопічний характер, в ній порушуються проблеми сімейно-шлюбних стосунків та характер статевої поведінки на основі філософії «подвійного стандарту». Шлюб дозволяє реалізувати статевий інстинкт. Оскільки основою шлюбних відносин є природний потяг, то примус не може сприйматися як доречне вирішення проблеми сімейного договору, і на державу повинен покладатися обов'язок стежити за справедливістю і добровільністю рішень двох сторін при вступі в шлюбний союз [1, с.9].

Таким чином, для Й.Г. Фіхте шлюб це природне і моральне об'єднання, а не юридична асоціація. У шлюбі жінка підкорюється чоловікові і робить це вільно. За Й.Г. Фіхте таке підкорення є демонстрацією природності відносин.

Розглядаючи питання статевої рівності філософи Нового часу (Б. Спіноза, І. Кант, Г.В.Ф. Гегель) все ж не перебороли традиційний сутнісний підхід, хоча є докази про перехідну форму гендерного світогляду модерної доби (філософія Пулена де ла Бара).

У ході промислових революцій жінки масово залучались у суспільне виробництво. Це примушувало їх відстоювати рівні права в соціально-економічній сфері відносин. Під час культурних революцій змінюються погляди на репродуктивну функцію жінок, любов, сім'ю, народження дітей. Близько двох століть прекрасна стать відвойовувала для себе соціально-економічні, громадянські й репродуктивні права так як це давало можливість розраховувати на соціальний статус, який їх не принижував у порівняння з чоловічим.

Слід звернути увагу на погляди утопістів стосовно жінок. Вони вважали, що існуюче суспільство потребує перетворень, повинен відбутися загальний визвольний процес. Утопісти виступали за соціальну рівність жінок і чоловіків, але обов'язковою умовою при виборі праці для жінок є врахування особливостей їхнього організму. Відомий утопіст XVI-XVII ст. Т. Кампанелла в своїй праці «Місто сонця» повторив ідею Платона про регламентування державою сімейно-шлюбних відносин: «начальники визначають... які чоловіки і жінки за будовою свого тіла більше підходять одне одному», а вихованням дітей мала займатися держава [5, с.91–92].

Значний внесок у розробку жіночого питання у XIX столітті зробив французький філософ Шарль Фур'є, який перший висловлює думку про те, що «міра визволення жінки є природним мірилом загального визволення» [16, с.55]. Він піддавав гострій критиці шлюб, в якому роль жінки полягає виключно у веденні домашнього господарства і називав це рабством. Жінка має стати цілком рівноправним членом суспільства, в якому не буде «виключення жінок із галузі медицини і освіти, зведення їх діяльності до шиття і горщика» [17, с.400].

У часи розвитку капіталізму, у XIX столітті, у дослідженнях Джона Стюарта Мілля, Ф. Енгельса, Августа Бебеля формувалась специфіка дискусій навколо жіночих проблем. В цей час в Україні окрім ідей національного та соціального визволення виникають нові прогресивні ідеї емансипації жінок. У працях І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського, М. Драгоманова, Н. Кобринської обґрунтовується в ідеологічному, філософському та політичному ключі ідея жіночого визволення.

Видатні представники ліберального напрямку в Україні М. Драгоманов, М. Грушевський, С. Русова визначають емансипацію жінки як її самореалізацію. Прихильником розвитку духовної культури та освіти серед жінок став відомий український історик М. Драгоманов. Він наполягав, що немає потреби у створенні окремих жіночих організацій, бо жіноча справа не існує відокремлено від загальнолюдської і культурної справи. У листі до Н. Кобринської від 02.05.1893 р. М. Драгоманов пише: «Я все ніяк не можу собі поділити арифметики на жіночу і чоловічу і думаю, що вона одна для всіх і що жінки себе найскоріше піднімуть, коли просто стануть робити всі наші праці не гірше нас» [11, с.4].

Лібералізм передбачає визволення суспільства від опіки держави, а особистості – від тиску авторитарної колективності. Засновниками лібералізму в західній європейській політичній думці були І. Бентам, Дж. С. Мілль, А. Сміт, Г. Спенсер. Ліберальний підхід до рівності статей полягає в усуненні перешкод на шляху до жіночої освіти, працевлаштування тощо.

Англійський філософ Джон С. Мілль, засновник ліберальної доктрини, у своїй відомій праці «Підпорядкування жінки» виділяє два чинники, що примушують жінку бути у підпорядкованому становищі: перший – жага чоловіків до влади, другий – значна перевага чоловіків у фізичній силі над жінками. Він заперечує поширені в ті часи твердження про розумову і моральну неповноцінність жінки, відкидає ідею про те, що є «якась різниця між обома статями, що розглядаються як розумні і моральні істоти» [8, с.16]. Філософ наполягає на необхідності надання жінкам можливості вільної конкуренції з чоловіками.

Твір Дж.С. Мілля «Підпорядкування жінки» критики ознаменували одним з найвизначніших в історії фемінізму виступів на захист прав жінок – права на освіту, на оплачувану «продуктивну» працю, право голосувати та ін. Дослідники стверджують, що ніхто з філософів до Мілля не дав такого аргументованого аналізу руйнівного впливу на чоловіків їхньої соціальної переваги над жінками [1, с.10]. Він переконує чоловіків у тому, що законодавство несправедливе у ставленні до жінок; моральне, фізичне і економічне насильство призводить до невдач і саморуйнування сильної статі.

Отже, для представників ліберального напрямку соціокультурний підхід є основним у вирішенні жіночих проблем, а їх ціннісна система у питанні гендерної рівності є важливою і для сьогодення, оскільки вони наголошують на необхідності відродження особистості та її гідності.

Кінець XIX століття характеризується створенням основних принципів фемінізму в розрізі гендерної рівності. Це яскраво демонструють праці С. К'єркегора та О. Вейнінгера.

У релігійній роботі С. К'єркегора «Страх і трепет» мова йде про жінку, яка гідна поклоніння. Цією жінкою, на думку філософа, є Діва Марія. Але у цій своїй сутності жінка (іманентність) розглядається як протилежність чоловіка (трансцендентність), звідси випливає, що жінка вторинна і вона не є самодостатньою, яким є чоловік, на думку філософа.

О. Вейнінгер аналізує сутність жінки у своїй відомій праці «Стать і характер» (1903) з позиції мізогоніста і відмовляє жінці у всьому «піднесеному, шляхетному, величному і прекрасному». Автор цілком виводить жінку зі сфери раціонального, оскільки вона є заперечення всякого змісту, «до неї взагалі не застосовуються ознаки інтелектуальності» [1, с.10]. Очевидно, що для О. Вейнінгера «людські» якості чужі жінці, а все духовне, розумне і моральне – це не зазальнолюдське, а те, що належить виключно чоловікам. Можна припустити, що мізогінія і концепції патріархатних відносин досягають свого апогею у філософа наприкінці XIX століття так ніби й не було епохи Просвітництва з її «парадоксами лібералізації», емансипації XIX століття, «епохи чуттєвості» у філософії романтизму [1, с.10].

Висновки. Отже, гендерна проблематика модерної доби в цілому відзначається продовженням панування ідеї статевої нерівності, яка базувалася на важливості родинних і шлюбних зв'язків, де чоловік займає основну позицію, а жінка підпорядковується. Виявлено, що модерна доба багата на приклади гендерної нерівності, доведенням цього є характеристика жінки як нераціональної, позбавленої інтелектуальності, несамодостатньої, вторинної відносно чоловіка. Таким чином, повне рівноправ'я між жінкою та чоловіком в епоху модерн відсутнє. Проте епоха не позбавлена спроб стати на захист прекрасної статі. Показано, що жінка наділена природними здібностями, вона може бути у системі державного правління і повинна мати громадянські права як рівноправний член суспільства. Висвітлено феміністичні настрої доби та питання жіночої гідності, які порушували жінки-філософині. В умовах тогочасної України серед інтелігенції обговорювалось питання емансипації жінок і їх самореалізації.

Таким чином, традиційний есенціалістський підхід у модерну добу ще продовжував превалювати у питаннях гендерної рівності, але важливим є те, що змінити цю традицію намагались багато філософів, і що прикметно, серед них були не лише жінки-філософині, а й відомі світу філософи-чоловіки.

Література:

1. *Власова О.П.* Проблема гендерної рівності у західноєвропейській філософії (історико-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09. 00. 05 / Ольга Петрівна Власова; М-во освіти і науки України, Дніпропетровський нац. ун-т ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2008. – 15 с.
2. *Волкова Т.А.* Половой диморфизм и толерантность в романе Ж.-Ж. Руссо «Эмиль, или О воспитании» / Т.А.Волкова, А.С.Чижикова // Культура толерантности в контексте глобализации: методология исследования, реальность и перспективы: материалы междунар. науч.-практич. конференции 13-14 мая 2015 г., Кемерово, Россия / Кемеровский государственный ун-т культуры и искусств.- Кемерово, 2015.- С.122-132. – Библиогр.: 12 назв.
3. *Волкова Т.А.* Социально-философский анализ полового диморфизма и гендерной самоидентификации : автореф. дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11 – Кемерово, 1998.
4. *Волков Н.А., Волкова Т.А.* Реализация принципа гендерного равенства в современной России // Вестник КемГУКИ. – 2012. – № 19/2.
5. *Кампанелла Т.* Город Солнца / Кампанелла Т. // Утопический социализм : Хрестоматия. – М., 1982. – С. 82–100.
6. *Кондорсе Ж.* Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума / Кондорсе Ж. – М. : Соцэгиз, 1936. – 350 с.
7. *Локк Д.* Два трактата об управлении // Локк Д. Сочинения в 3-х томах. – М., 1988. – Т. 3. – С. 135–407.
8. *Милль Д. С.* Подчиненность женщины / Милль Д.С. ; пер. с англ. – С-Пб. : Изд. книгопродавца В.Н. Губинского, 1896. – 120 с.
9. *Миловидова Э.* Женский вопрос и женское движение : Хрестоматия / Миловидова Э. – М., 1929.
10. *Монтескье Ш.* О духе законов // Монтескье Ш. Избранные произведения. – М., 1955. – 360 с.
11. *Переписка М. Драгоманова з Наталією Кобринською (1893–1895)* / Переписка М. – Зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1905.
12. *Полухтович Т.Г.* Феміністська проблематика і сучасність / Т.Г. Полухтович // Соціальна філософія та філософія історії. – 2009 - № 19. – С. 67-69. – Бібліогр. : 2 назви.
13. *Руссо Ж.-Ж.* Эмиль // Руссо Ж.-Ж. Избранные произведения. – М., 1961. – 590 с.
14. *Руссо Ж.-Ж.* Об общественном договоре, или принципы политического права / Руссо Ж.-Ж. // Антология мировой философии. – М., 1970. – Т. 2. – С. 567–514.
15. *Руссо Ж.-Ж.* Педагогические сочинения: В 2-х т. – М. : Педагогика, 1981.
16. *Рязанов Д.* Взгляды Маркса и Энгельса на брак и семью / Рязанов Д. – М., 1927. – С. 55
17. *Фурье Ш.* Новый хозяйственный и социетарный мир // Фурье Ш. Избранные сочинения. – М., 1951. – Т. 3. – 600 с.